

بررسی تطبیقی مسجد شاه اصفهان و مسجد وکیل شیراز

حسین مهرگان^{۱*}، ایمان محمدی بیدسردره^۲

^۱ کارشناس ارشد مهندسی معماری اسلامی، دانشگاه امام رضا (ع) مشهد
^۲ کارشناس ارشد مهندسی معماری، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۹۴/۰۷/۱۷ تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۱/۰۲)

چکیده

مسجد شاه (جامع عباسی) اصفهان و مسجد وکیل شیراز به دستور دو حاکم برجسته تاریخ ایران یعنی شاه عباس اول صفوی و کریم خان زند به عنوان مساجد جامع نوین پایتخت‌های برگزیده دو حاکم ساخته شدند. این دو اثر در سبک‌شناسی مرسوم معماری ایران در سبک واحد اصفهانی قرار می‌گیرند. با مقایسه دو اثر می‌توان تفاوت‌های اساسی در عناصر اصلی معماری آن دو یافت که ویژگی‌های برشمرده برای سبک اصفهانی نمی‌تواند تبیین کافی برای تفاوت‌های این دو مسجد فراهم نماید. با توجه به فاصله زمانی نه چندان زیاد بین ساخت دو اثر و تداوم اغلب مؤلفه‌های فرهنگی ایران از زمان صفویه تا زنده، چرایی وجود این تفاوت‌ها، پرسش اصلی تحقیق است. فرضیه اصلی بر این مبنا استوار گردیده که منش و روش حاکمیتی باعثان و کارفرمایان اصلی این دو اثر، دلیل عمده این تفاوت‌هاست. برای آزمون فرضیه و دست‌یابی به هدف مقاله که روشن‌سازی دلیل عمده وجود تمایزهای کالبدی بین ساختار این دو مسجد است، با روش تحقیق تفسیری-تاریخی و استفاده از ندابیری چون برداشت‌های میدانی، مشاهده بصری حضوری، مطالعات اسنادی و مقایسه یافته‌های حاصل، شواهدی استنباطی استخراج و مورد ارزیابی قرار گرفتند. در این باره، ضمن توضیح عناصر مهم و هویت‌ساز دو اثر چون گنبدخانه، مناره، ایوان، تزیین‌ها و مردم‌واری، از طریق کاوش در ویژگی‌های شخصیتی و مدیریتی دو سفارش‌دهنده آثار، تفاوت معماری دو مسجد نشان داده شده است. نتایج حاصل بیان‌کننده این موضوع است که امیال حاکمیتی شاه عباس صفوی و مفهوم شاه کبیر، در بنای مسجد شاه اصفهان در قالب عناصری چون چهارمناره رفیع، گنبدخانه و چهار ایوان بزرگ و هم‌چنین تزیینات کاشی‌کاری بسیار گسترده و شوکت بسیار بنا تجلی یافته است. این در حالی است که انتظارات و منش حاکمیتی کریم خان زند و مفهوم وکیل‌الرعایا، در بنای مسجد وکیل شیراز در قالب نداشتن گنبدخانه و مناره، وجود تنها دو ایوان، فقدان تزیینات کاشی‌کاری گسترده، ارتفاع کمتر و مردم‌واری بیش‌تر بنا تجلی یافته است.

واژگان کلیدی: شاه عباس، کریم خان، مسجد شاه، مسجد وکیل، روش حاکمیتی.



Comparative study of the Shah Mosque in Isfahan and Shiraz Vakil Mosque

Hossein Mehrgan

M.A. in Islamic Architecture, Imam Reza University, Mashhad, Iran

Iman Mohammadi Bidsardareh

M.A. in Architecture, University of Tehran, Iran

Abstract:

Shah (Imam) Mosque in Isfahan and Vakil Mosque in Shiraz were constructed by the orders of Shah Abbas Safavi and Karim Khan Zand as new mosques for their capitals. These two constructions are categorized in the Isfahan architectural school. With comparing of two mosques, differences in architecture can be discovered; while the features listed for Isfahan school cannot be the explanation for it. With considering that the time between constructions of two buildings is not so long, likewise the continuation of cultural elements of Iran from the Safavid to Zand, these dissimilarities are the main question of this paper. The hypothesis of this article is that the governmental method and characterization of two employers is the most important reason of these dissimilarities. For examination of the hypothesis, the historical research method and some tactics such as field studies, visual observations and documentary studies were used. With Comparing of findings, consequential evidences were extracted and evaluated. Therefore the architectural elements differences including domes, minarets, porches, decorations and their humanity's proportions for obtaining the causes of these differences through description of governmental method and characterization of two employers were explicated. The results showed that the governmental ambitions of Shah Abbas Safavi (the Great King) in the Isfahan Shah mosque, presented by elements such as four high minarets, great dome and four porches, completely covered mosaic surfaces and its grandeur. While the governmental method and ambitions of Karim Khan Zand (Vakiloroya: the People Representative) in the Shiraz Vakil Mosque presented by non-existent minaret and dome, only two porches, brief mosaics and its superior humanity's proportions.

Keywords: Shah Abbas, Karim Khan, Shah Mosque, Vakil Mosque, governmental method.

